
Memoriał Rady Naukowej Polskiego Instytutu Socjologicznego do Rady Szkół Wyższych przy Prezydium Rady Ministrów w sprawie studiów socjologicznych na uniwersytetach

Przegląd Socjologiczny / Sociological Review 9/1-4, 430-436

1947

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Historia gospodarcza powinna być nie przedmiotem fakultatywnym lecz obowiązkowym.

b) Do punktu § I. A. 3:

Sądzę, że należało by obie alternatywy (etnologia z etnografią i statystyka z demografią) uznać za przedmioty obowiązujące, powiększając w ten sposób liczbę egzaminów o jeden. Brak znajomości metod statystyki poważnie redukuje możliwości pracownika naukowego w dziedzinie socjologii.

c) Do punktu § I. A. 4:

Ponieważ socjologia w ścisłym sensie ma historię dość krótką i egzamin z tej historii mógłby zostać objęty egzaminami wymienionymi w punktach 1 i 7, proponowałbym nadać takiemu odrębnemu historycznemu egzaminowi szerszy zakres, wprowadzając na miejsce historii socjologii, historię nauk społecznych. W związku z usunięciem fakultatywności w punkcie § I. A. 2. można by tu wprowadzić swobodę wyboru w pewnym zakresie, zależnie od wyposażenia danego uniwersytetu w takie lub inne katedry, egzamin z historii nauk społecznych mógłby być zastępowany przez egzamin z któregoś z przedmiotów fakultatywnych, wymienionych przy końcu pierwszego punktu niniejszych uwag.

d) Do punktu § I. A. 5:

Egzamin z metodologii i technologii badań socjologicznych słuchacz może zdawać nie wcześniej, niż po przesłuchaniu 9 trymestrów.

e) Do punktu § I. C. 8:

Ponieważ jest wskazane, aby student przed przystąpieniem do specjalnych studiów socjologicznych zdobył rozleglejszą wiedzę o faktach, które będą stanowiły materiał socjologicznych rozważań, zaleca się studentom, aby pierwszy rok swych studiów poświęcali raczej przedmiotowi bocznemu, wymienionemu w punkcie C. 8.

Memoriał Rady Naukowej Polskiego Instytutu Socjologicznego do Rady Szkół Wyższych przy Prezydium Rady Ministrów w sprawie studiów socjologicznych na uniwersytetach

W wyniku obrad Rady Naukowej P.I.S. 29—30 marca 1947 r. wysłany został do Rady Szkół Wyższych przy Prezydium Rady Ministrów następujący memoriał w sprawie studiów socjologicznych na uniwersytetach:

Z a d a n i a u n i w e r s y t e c k i c h s t u d i ó w s o c j o l o g i c z n y c h

Głębokie przeobrażenia społeczne naszych czasów spotęgowały potrzebę naukowych badań życia społecznego w skali dotychczas nieznannej. Pozostaje to w związku z wysiłkami planowego kierowania życiem zbiorowym w różnych jego dziedzinach. **Gospodarstwo społeczne**, nastawione na racjonalne zaspokajanie po-

trzeb społeczeństwa, nie może się obejść bez naukowych opracowań różnych dziedzin życia zbiorowego. Do tego dochodzą jeszcze olbrzymie problemy narodowe, związane z zagospodarowywaniem Ziemi Odzyskanych. W związku z tym dokonują się zasadnicze przeobrażenia całej społecznej struktury narodu w kierunku uprzemysłowienia i urbanizacji. Zadania, jakie stąd wynikają dla państwa i narodu, wymagają nie tylko planowania akcji krótko- i długofalowych na wielką skalę, lecz także ciągłego naukowego badania tych akcji i ich skutków. Badania takie stają się koniecznością dla samej akcji, która musi podlegać nieprzerwanej, czujnej samokontroli.

Z tym wiąże się wzmożone zapotrzebowanie na pracowników z socjologicznym wykształceniem. W szczególności dotyczy to socjografów i wykładowców socjologii. Socjografów poszukują takie instytucje, jak C.U.P. czy G.U.P.P., B.O.S.; czy regionalne instytuty, jak Instytut Śląski: Socjologów poszukują Związki Zawodowe i Spółdzielczość. W związku z nowymi programami szkolnymi, uwzględniającymi w szerokim zakresie współczesne zagadnienia społeczne, socjologia staje się konieczna w wykształceniu nauczycieli szkół różnych typów.

Stąd wynika, że obecnie uniwersyteckie studia socjologiczne muszą uwzględniać nie tylko, jak dotychczas, potrzeby teoretycznego wykształcenia socjologicznego, oderwanego od praktycznych problemów życia narodu, **lecz także muszą przyczyniać się do przygotowania młodzieży do nowych zawodów, jakie powstają w związku z potrzebami organizowania i badania życia zbiorowego w ramach wielkich planowanych akcji i ruchów.** Pod tym dwojakim kątem widzenia należy traktować magisterium w zakresie socjologii.

Dezyderaty ogólno-organizacyjne

Zasadniczą przeszkodę na drodze realizacji przedstawionych zadań uniwersyteckich studiów socjologicznych, stanowi brak profesorów socjologii i w ogóle kwalifikowanych sił pedagogicznych w zakresie socjologii. Przy tak szczupłej liczbie socjologów, jaka jest w Polsce, nie może być mowy o tym, by przedstawione zadania socjologicznych studiów uniwersyteckich mogły być w pełni i od razu urzeczywistnione. Mogą one być realizowane stopniowo, w miarę liczebnego powiększania się personelu nauczającego.

W związku z koniecznością racjonalnego wykorzystania istniejącego personelu naukowego i pedagogicznego Rada Naukowa przyjęła następujące dezyderaty:

1. Ze względu na znaczenie socjologii dla ogólnego wykształcenia humanistycznego i społecznego, **pożądane jest, aby każdy wydział humanistyczny miał przynajmniej jedną katedrę socjologii**, która powinna służyć jednocześnie wydziałowi humanistycznemu i prawnemu. Jeżeli uniwersytet ma tylko jedną katedrę socjologii, to powinna być ona na wydziale humanistycznym (a nie prawnym, jak to ma miejsce na uniwersytecie w Toruniu). W miarę możli-

wości personalnych wskazane jest tworzenie osobnych katedr socjologii na wydziałach prawnych (które powinny być zreformowane w kierunku szerokiego uwzględnienia nauk społeczno-ekonomicznych).

2. Oprócz pojedynczych katedr socjologii wskazane jest tworzenie większych ośrodków socjologicznych na niektórych uniwersytetach. W obecnej chwili nasuwa się konieczność trzech większych ośrodków socjologicznych: w Warszawie, Łodzi i Poznaniu. Za tymi ośrodkami przemawiają zarówno względy natury społecznej jak i naukowej.

Paru lub wielokatedrowe ośrodki socjologiczne powinny być zorganizowane w wydziałowe lub międzywydziałowe instytuty socjologiczne o zadaniach badawczo-naukowych i pedagogicznych. Instytuty te powinny być wyposażone w fundusze, umożliwiające prowadzenie badań terenowych.

3. Zachodzi konieczność zacieśnienia współpracy naukowej i pedagogicznej nie tylko pomiędzy socjologicznymi katedrami tego samego uniwersytetu, lecz także pomiędzy różnymi uniwersyteckimi ośrodkami socjologicznymi. W szczególności współpraca międzyuniwersytecka powinna występować w zakresie doktryzowania i habilitowania.

Prawo nadawania doktoratów z socjologii powinno przysługiwać wszystkim uniwersytetom, w których istnieje przynajmniej jedna katedra socjologii. Konieczna jest jednakże międzyuniwersytecka współpraca w komisjach doktorskich. W komisji dla oceny pracy doktorskiej powinien być jeden referent z innego uniwersytetu, przy czym jeden referent pracy doktorskiej powinien być zawsze z ośrodka socjologicznego uniwersyteckiego wyżej zorganizowanego (Warszawa, Łódź, Poznań).

4. Współpraca międzyuniwersytecka jest tym bardziej konieczna przy habilitacjach. W komisjach habilitacyjnych powinno być trzech socjologów (nie licząc przedmiotów pokrewnych), co najmniej z dwóch uniwersytetów, w tym jeden z ośrodka socjologicznego wyżej zorganizowanego.

5. Już obecnie jest socjologia przedmiotem pomocniczym przy różnych magisteriach, jak np. przy magisterium pedagogiki społecznej na Uniwersytecie Łódzkim. Wskazanie byłoby wprowadzenie socjologii w charakterze przedmiotu pomocniczego także do innych magisteriów. Stanowiłoby to jednakże zbyt wielkie obciążenie nielicznego personelu naukowego obowiązkami egzaminacyjnymi, zwłaszcza na tych uniwersytetach, gdzie jedna katedra socjologii służy dwóm wydziałom: humanistycznemu i prawnemu.

W każdym razie socjologia ogólna powinna być przedmiotem pomocniczym **obowiązującym** przy magisteriach z pedagogiki, historii, etnografii z etnologia.

6. Wykonywanie wielostronnych pedagogicznych obowiązków, ciężących na katedrach socjologii, jak również konieczność prowadzenia badań terenowych, wymaga znacznego powiększenia etatów pomocniczych sił naukowych przy katedrach socjologii. Od tego zależy realizacja przedstawionych zadań uniwersyteckich studiów socjologicznych.

Organizacja pracy pedagogicznej

Nowe zadania społeczne uniwersyteckich studiów socjologicznych, jak również dotychczasowe doświadczenia pedagogiczne, nasuwają szereg wniosków dotyczących organizacji pracy pedagogicznej w zakresie socjologii. Przede wszystkim zapoznajmy się z konstrukcją dotychczasowego magisterium z socjologii.

Na magisterium z socjologii według przepisów obecnie obowiązujących składają się następujące elementy:

a) socjologia, jako przedmiot główny, na którą składa się: socjologia systematyczna, historia socjologii, metodyka i technologia badań socjologicznych, do wyboru przez studenta specjalnie pogłębiony jeden dział socjologii, praca magisterska;

b) przedmioty pomocnicze: historia w zakresie jednej z katedr uniwersyteckich, etnologia z etnografią, lub statystyka z demografią, główne zasady nauk filozoficznych ze szczególnym uwzględnieniem psychologii;

c) przedmiot poboczny, którym może być któryś z przedmiotów wydziału humanistycznego, z wydziału przyrodniczego geografia, lub antropologia, a z nauk prawno-ekonomicznych: ekonomia, teoria państwa lub ogólna teoria prawa.

Taka konstrukcja magisterium z socjologii opiera się na założeniu, że naukowe wykształcenie socjologiczne musi iść w parze z opanowaniem jakiejś innej dziedziny nauki. Temu mają służyć przedmioty pomocnicze, oraz przedmiot poboczny. (Przedmiot poboczny nie występuje we wszystkich magisteriach, nie ma go np. w magisterium z historii).

7. Ad a) W zakresie ogólnosocjologicznego wykształcenia nie nasuwa się konieczność zmian zasadniczych. Wskazane jest, aby „historię socjologii“ zamienić na „historię wiedzy o społeczeństwie“, tak bowiem należy pojmować ten przedmiot. Przy metodyce i technologii badań socjologicznych należy uwzględnić statystykę jako przedmiot obowiązujący a nie fakultatywny jak dotychczas.

Ad b) i c) Poważniejsze zmiany wskazane są w zakresie przedmiotów pomocniczych. Ze względu na konieczność rozszerzenia wiedzy społecznej wymaganej przez dotychczasowe przepisy magisterium z socjologii, wprowadza się jako przedmioty obowiązujące: 1) historię społeczno-gospodarczą, lub historię ustroju, lub historię kultury i 2) ekonomikę. Jako przedmiot alternatywny wprowadza się teorię państwa z teorią prawa; przy głównych zasadach nauk filozoficznych kładzie się nacisk na metodologię nauk, a nie na psychologię jak dotychczas.

W zakresie ogólnych dyrektyw wskazane jest, aby w początkowym okresie swoich studiów student położył nacisk raczej na przedmioty pomocnicze.

W zakresie przedmiotu pobocznego nie wprowadza się zmian zasadniczych. Określa się jednak bliżej wymagania w ten sposób, że do egzaminu z przedmiotu pobocznego wymagane jest 6 trymestrów wykładów i roczny udział w proseminarium lub seminarium.

8. Jest konieczne, aby studia socjologiczne uwzględniały z jednej strony wspólny trzon ogólnego wykształcenia socjologicznego, z drugiej zaś strony, aby na wyższych latach studiów dawały możliwość specjalizacji w różnych kierunkach. Zarysowuje się między innymi możliwość specjalizacji teoretycznej bądź to w kierunku kulturologicznym, bądź społeczno-ekonomicznym; ważna jest również specjalizacja w kierunku socjograficznym.

Taka indywidualizująca specjalizacja jest wskazana i możliwa w ramach jednego zasadniczego i ogólnego typu magisterium z socjologii (tak jak to było dotychczas). W ramach dotychczasowych przepisów możliwa jest specjalizacja, ponieważ przepisy przewidują „do wyboru przez studenta specjalnie pogłębiony jeden dział socjologii wybrany w porozumieniu z profesorem”. Specjalizację umożliwi również w pewnym zakresie wybór przedmiotów pomocniczych tam, gdzie są one alternatywne. Według proponowanych przez nas zmian przepisów magisterskich student będzie mógł wybierać pomiędzy historią społeczno-gospodarczą albo historią ustroju, albo historią kultury; będzie mógł również wybierać pomiędzy etnologią z etnografią, lub teorią państwa z teorią prawa. Wreszcie specjalizację umożliwi, dowolny wybór przedmiotu pobocznego przez studenta. Sprawa rozbicia dotychczasowego magisterium na kilka typów (o czym mówił projekt Znanieckiego, Bystronia i Dobrowolskiego z 1937 r., różnicujący magisterium na dział teoretyczny, socjologii wychowania i tak zwanej socjologii stosowanej), nie jest w obecnej chwili dojrzała.

Sprawa specjalizacji socjologów dla potrzeb zainteresowanych instytucji i organizacji, reprezentujących różne dziedziny praktycznego życia społecznego, może być rozwiązana przez organizowanie specjalnych studiów w porozumieniu z zainteresowanymi czynnikami, w oparciu o studia socjologiczne uniwersyteckie, prowadzące do magisterium z socjologii.

Propozycje zmian w przepisach magisterskich

Uwzględniając proponowane zmiany, jak również szereg innych drobniejszych zmian i poprawek, poszczególnym paragrafom Rozporządzenia w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie socjologii na stopień magistra filozofii (Rozp. Min. W. R. i O. P. z dnia 7.IV.1930 r. Nr IV SW 2778/30 — Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr 6, poz. 75) nadać należy następujące brzmienie:

§ 1. A. 1 — bez zmian.

A. 2. Historia społeczno-gospodarcza powszechna, lub historia ustroju, lub historia kultury. Egzamin jest ustny.

A. 3. Ekonomia. Egzamin jest ustny.

A. 4. (dawniej 3). Etnologia z etnografią lub teoria państwa z teorią prawa. Egzamin jest ustny.

A. 5. (dawniej 4). Historia wiedzy o społeczeństwie. Egzamin jest pisemny pod nadzorem i ustny.

A. 6. (dawniej 5). Metodyka i technologia badań socjologicznych wraz z statystyką. Egzamin jest ustny. Obowiązkowy jest co najmniej roczny czynny udział w badaniach terenowych, lub w opracowywaniu materiałów socjologicznych, lub w opracowaniu źródeł historycznych dla celów socjologii pod kierunkiem profesora.

A. 7. (dawniej 6). Główne zasady nauk filozoficznych ze szczególnym uwzględnieniem metodologii nauk. Egzamin jest ustny.

Egzamin wymieniony pod 1) może student zdawać po 6 trymestrach studiów (uczęszczania na wykłady i brania udziału w ćwiczeniach seminaryjnych). (dalszą część tego punktu opuszcza się).

B. 8. (dawniej 7). — bez zmiany.

C. 9. (dawniej 8). Jako przedmiot poboczny student wybiera sobie jeden z przedmiotów wydziału humanistycznego, prawno-ekonomicznego, lub z przyrodniczego—geografię, względnie antropologię. Do egzaminu z przedmiotu pobocznego wymagane jest 6 trymestrów wykładów i roczny udział w proseminarium lub seminarium. Przedmiot pomocniczy może być wybrany jako przedmiot poboczny, w tym wypadku zamiast tego pomocniczego wchodzi jako obowiązujący jeden z alternatywnych.

§ 2 bez zmian.

§ 3 w wierszu ostatnim zmienić B 7 na B 8.

§ 4 — bez zmian.

U z u p e ł n i e n i e

Na konferencji sekcji socjologicznej przy Radzie Szkół Wyższych w dniu 3 kwietnia 1947 r., w której spośród socjologów wzięli udział: prof. prof. J. St. Bystroń, J. Chałasiński, St. Ossowski, oprócz spraw przedstawionych w memoriale Rady Naukowej Polskiego Instytutu Socjologicznego omówiono następujące sprawy:

1. Zgodzono się, że, podobnie jak przy innych przedmiotach, stopień magistra socjologii powinien być w zasadzie traktowany jako stopień uprawniający do wykonywania zawodu, a zarazem jako niższy stopień naukowy.

Dodatkowe egzaminy potrzebne z punktu widzenia zawodowego przygotowania socjologów mogą być ustalone z zainteresowanymi instytucjami.

Co do uprawnień magistrów socjologii do obejmowania etatów w szkolnictwie, to sprawa ta wymaga jeszcze opracowania, ponieważ socjologia nie należy do przedmiotów nauczania szkolnego i trudno ją podciągnąć pod dotychczasowe przepisy egzaminów nauczycielskich. Praktyczne rozwiązanie tej sprawy ułatwić może przedmiot poboczny, który może być przedmiotem nauczania szkolnego.

2. Zgodzono się, że z socjologii jako przedmiotu pomocniczego przy magisterium historii wystarczy kolokwium (bez stawiania stopni). To samo może być rozszerzone na inne magisteria (pedagogika, etnologia z etnografią), przy których socjologia ma być przedmiotem pomocniczym. W ten sposób zmniejszony zostanie ciężar związany z nadmierną ilością egzaminów.

3. Zgodzono się, że, podobnie jak w innych przedmiotach, tak i w zakresie socjologii, punkt ciężkości pracy pedagogicznej powinien spoczywać na seminariach i osobistym kierownictwie profesora, zwłaszcza gdy chodzi o zaawansowane lata studiów.

Obowiązujące obecnie przepisy do magisterium z socjologii

Rozporządzenie Ministra W. R. i O. P. z dnia 7 kwietnia 1930 r. Nr IV SW 2778/30 w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie socjologii na stopień magistra filozofii (Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. Nr 6, poz. 75).

§ 1. Egzaminy z socjologii na stopień magistra filozofii oraz warunki dopuszczenia do nich są następujące:

A. Egzaminy, obowiązujące każdego studenta, studiującego w powyższym zakresie:

1. Zarys socjologii systematycznej. Egzamin jest ustny i pisemny pod nadzorem, lub tylko ustny, zależnie od decyzji Podkomisji Egzaminacyjnej.

2. Historia w zakresie jednej z katedr uniwersyteckich (zwłaszcza historia społeczna, historia kultury lub historia gospodarcza). Egzamin jest ustny.

3. Etnologia z etnografią lub statystyka z demografią. Egzamin jest ustny.

4. Historia socjologii. Egzamin jest pisemny pod nadzorem i ustny.

5. Metodyka i technologia badań socjologicznych. Egzamin jest ustny.

Obowiązkowy jest co najmniej roczny czynny udział w badaniach terenowych lub opracowywaniu źródeł historycznych dla celów socjologii pod kierunkiem profesora.

6. Główne zasady nauk filozoficznych ze szczególnym uwzględnieniem psychologii. Egzamin jest ustny.

Egzaminy wymienione pod 1) może student zdawać po 6 trymestrach studiów (uczęszczania na wykłady i brania udziału w ćwiczeniach seminaryjnych).

Warunkiem przypuszczenia do egzaminów, wymienionych pod 2) i 3), jest przedstawienie dowodu czynnego udziału co najmniej przez 3 trymestry w proseminarium historycznym względnie w seminarium wybranego przedmiotu.

B. 7. Do wyboru przez studenta specjalnie pogłębiony jeden dział socjologii, wybrany w porozumieniu z profesorem. Egzamin jest ustny i pisemny pod nadzorem.

C. 8. Do wyboru przez studenta jeden z przedmiotów, reprezentowanych w dziale humanistycznym, dla którego jest przewidziany osobnym rozporządzeniem program w zmniejszonym zakresie lub z działu przyrodniczego, geografia względnie antropologia.

Zamiast egzaminu powyższego może student wybrać egzamin z dziedziny nauk prawno-ekonomicznych, a więc z ekonomii, teorii państwa lub ogólnej teorii prawa.